

Literatur. — IRODALOM. — Litterature.

Tompa Ferenc: *A szalagdiszes agyagművesség kultúrája Magyarországon. A bükki és a tiszai kultúra.* (Archaeologia Hungarica V—VI. kötet. Hatvan táblával, egy térképpel és hét szövegközti ábrával.)

A hazai szakemberek már régóta hiányát érezték a hazai neolithikus kultúra rendszerezett ismertetésének. Jelentek ugyan meg cikkek különböző folyóiratokban, de azokban a legújabb ásatások eredményei rendszeresen összefoglalva nem voltak. Ezt a nagy munkát Tompa Ferenc végezte el. Átdolgozva a magyarországi neolithikum irodalmát, a leleteket összehasonlította s megállapította, hogy a lengyeli kultúra, amelyet a külföldi szakirodalom is jól ismer, nem Lengyelről származik, hanem annak bölcsőjét a Bükk hegységben ringatták. A bükki hegyekben végzett újabb ásatások nagy leletanyagot hoztak felszínre. Itt a megfigyeléseket a legközeltekintőbb tudományos alapossággal végezték. Az előkerült leletek egy új, formagazdag, páratlan szép díszítésű festett edények, edénytöredékek, kő- és csonteszközökből álló kultúrának emlékei. Bella Lajos ezt az új kultúrát a Bükk hegység lelőhelyeiről „bükki kultúrának” nevezte el.

A bükki kultúra emlékeit barlangokban és a Tisza felsőfolyása mentén, a szabad térszínen találták. Legalaposabban az aggteleki Baradla-barlangot kutatták ki, ahonnan a kutatások a bronz- és hallstatti em-

lékeken kívül, a bükki kultúrához tartozó régészeti leleteket hoztak felszínre. A Baradla-barlang leletei a bükki kultúrának elsőhajtásai. Megtaláljuk a régebbi vonaldiszes ornamentika mellett azt az átmeneti típust is, amely a bükki kultúra második periódusába vezet át. Az első periódus eszközei: ovális keresztmetszetű kaptafaformájú balta, sílex- és obsidián pengék, csonteszközök.

A bükki kultúra fejlődése a második periódusában éri el tetőfokát. Az edények díszítése ízléses és egyszerű. A gondosan készített, vékonyfalú edények oldalára párhuzamos vonalakat vésnek be ívformában, meanderek s meandroidokat képezve. Kifestik edényeiket egy, vagy több színűre, fehér, sárga, legtöbbször vörös festékkel. A kaptafaformájú balta mindig ritkább lesz, a magas, ovális keresztmetszet ellaposodik és trapéz metszetet kap.

Már az első periódusban megjelent talpcsőves edények mellett megjelenik egy újabb formájú edény, melyek a mi virágcserepeinkhez hasonlóak. Az edények általában rövidnyakúak. A kultúrának ez a második periódusa azonban már nemcsak a barlangokban hanem a nyílt térszínen is megjelenik, legtipikusabb emlékeit a borsódmezei Bodrogekőváránál találjuk.

A harmadik periódus a dekadencia kora. A vékonyfalú edények helyett a durva iszapolású, kevésbé finom kidolgozású bütyök-

díszes, vastagfalú edények jelennek meg. Az edények festése sem tökéletes, mert a világosabb színt sötétebb színnel festik át. A félgömb- és csonkakúp-formájú edényeket a szűkülő szájú, bomba-formájú edények váltják fel. A háziipar általában véve csak másodrendű fontosságú, az emberek kezdenek földműveléssel foglalkozni, bár főfoglalkozásuk eddig sem az agyagműveség volt. A harmadik periódus emlékeit Bodroghkeresztúron, Gáván, Kenézlőn és Bujon találták.

A bükki kultúra a tiszai kultúrában folytatódik. Az ornamentikában változás mutatkozik, amennyiben az új periódusban csak a meanderek, meandroidok és cikkcakkos vonalak maradnak meg. A meanderek szalagokká szélesednek, az egyes közőket pedig pontokkal díszítik. Edényfestésük fehér, fekete, sárga, vagy vörös színű. Legkedveltebb edényformájuk a talpcsöves edény. Ezeket minden lelőhelyen, legalább töredékekben, a legkülönbözőbb változatokban találjuk. Szegletes edények az átmeneti korból valók, a félgömb- és körteformájúakat korábbiaknak kell tekintenünk.

A tiszai kultúra ott tudott erősebb gyökeret verni, ahol a területek eddig kevésbé voltak lakottak. Elterjedése nyugaton az eddig „lengyeli kultúrának” ismert kultúra területeivel esik egybe. A lengyeli kultúra elnevezése azonban nem helyes, amelyről úgy Alsóausztria, mint Morva- és Csehországok hasonló leleteit elnevezték, mert Lengyel csak egyik állomása a tiszai kultúrának. A tiszai kultúra eredetére vonatkozólag a szakemberek véleményei különbözők. Vannak, akik Előázsiában, Thessálián keresztül keresik húzódási irányát. Erdélyben, Tordoson is megtaláljuk ennek a kultúrának emlékeit. Hazánkban nyugatfelé a Dunántúl egy részét, a „lengyeli kultúra” területeit foglalja el.

A tiszai kultúra utolsó fázisában már ismerték a rezet, egyelőre csak ékszereket készítenek belőle. Lakóházaik kérdését, — amit Tompa helyes elgondolással még csak sejtett, — a szegedi egyetem Archaeologiai Intézete által 1929-ben feltárt Kopáncsi telep tisztázta.

A bükki kultúra nagy hatást gyakorolt a nyugati, szomszédos országok területeire azzal, hogy odaszállítván a Tokaji hegyek kőeszközök készítésére alkalmas anyagát, az obsidiánt, megismerteti az ottlakókat az edények festésével.

Amikor nálunk a bükki kultúra a régebbi vonaldíszes kerámiától kezdve a három periódusát éli, ugyanakkor Cseh- és Morvaországban a vonaldíszes és tüzdelt szalagdíszes kerámia két-két szakasza ismeretes. Thessáliában a Seskló; Erdélyben a tordosi I. és Boian A. kulturái hasonló korúak.

A tiszai kultúra első fázisával egyszerre Csehországban a Jordansmühli kultúra, Morvaországban pedig a festett kerámia I. M. A. szakasza lép fel. A tiszai kultúra mindkét periódusával egyidős az előbbinél az északi kultúra, az utóbbinál a festett kerámia II. B. szakasza. A tiszai kultúra mindkét periódusának ideje alatt Thessáliában a Dimini; Erdélyben a tordosi II., erődsdi I. és Gumelnita A. kulturái virágoznak.

Úgy a bükki, mint a tiszai kultúrák kortársai Délországban és Galiciában a Tripolje I. és Cucuteni I. kulturái.

Az érintkezési pontot a bükki és tiszai kultúrák között Tompa a Kr. e. 3000. évré teszi.

A világosan megírt munka mutatja legjobban, hogy mennyi feladat vár még a praehistoria terén, amelyek megoldása a hazai leletektől, illetve rendszeres ásatásoktól várható.

Dr. Bálint Alajos.